

Фогельман Бруно ; [переклад з мови есперанто М.Кривецького, В.Паюка]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 168 с. 4. *Коньшев В.Н.* Современная американская политическая мысль : историография неореализма / В.Н.Коньшев. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2006. – 154 с. 5. *Лосский Н.О.* Введение в философию / Н.О.Лосский. – Пг. : Наука и школа, 1918. – Часть 1. – 304 с. 6. *Лосский Н.О.* Обоснование интуитивизма / Лосский Н.О. Избранное / Н.О.Лосский. – М. : Издательство «Правда», 1991. – С. 11–334. 7. *Лосский Н.О.* Основные вопросы гносеологии : [сборник статей] / Н.О.Лосский. – Пг. : Наука и школа, 1919. – 207 с. 8. *Муратова К.Д.* Реализм нового времени в оценке критики 1910 годов / К.Д.Муратова // Судьбы русского реализма начала XX века : [сб. ст.]. – Л. : Наука, 1972. – С. 135–164. 9. *Пассмор Дж.* Сто лет философии / Джон Пассмор ; [пер. с англ. И.В.Борисовой, Л.Б.Макеевой, А.М.Руткевича]. – М. : Прогресс-Традиция, 1998. – 496 с. 10. *Старченко Н.Н.* Об интуитивном неореализме Н.О.Лосского / Н.Н.Старченко // Актуальные проблемы истории философии народов СССР. – М. : Изд-во Моск. университета. – 1980. – Вып. 8. – С. 81–90. 11. *Ткачук М.П.* Модерністський дискурс лірики й новел Богдана Лепкого : [дослідження] / М.П.Ткачук. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – 128 с. 12. *Френкел Г.* Злоключения идей. Критика философии Уайтхеда / Г.Френкел ; [пер с англ. Л.С.Савельева]. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1959. – 103 с. 13. *Хесле В.* Гении философии нового времени / Витторио Хесле ; [пер. А.К.Судакова]. – М. : Наука, 1992. – 224 с.

**Ольга Турган,
д. філол.наук, проф.**

РЕЦЕПЦІЯ АНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті простежується рівень і своєрідність рецепції античності як типу культури в українській літературі різних етапів її розвитку.

Ключові слова: античність, художня свідомість епохи, реміфологізація, неоміфологізм, рецепція, українська література.

В статье прослеживается уровень и своеобразие рецепции античности как типа культуры в украинской литературе разных этапов ее развития.

Ключевые слова: античность, художественное сознание эпохи, ремифологизация, неомифологизм, рецепция, украинская литература.

The author analyzes the level and originality of the reception of Antiquity as type of culture in Ukrainian literature of different stages in its development.

Keywords: Antiquity, artistic consciousness of the epoch, remythologization, newmythologism, reception, Ukrainian literature.

Античність – це цілісний світоглядний космос, єдиний організм, до якого звертались і звертаються культури різних народів. Цей термін був прийнятий на початку XVIII століття у французькій мові й позначав особливий тип цивілізації, що належить до ранніх історичних періодів. Поява багатьох досліджень, пов'язаних із вивченням історії мистецтв, привела до звуження поняття «античності» в межах греко-римської стародавності. Античність як культурна спадщина Стародавньої Греції і Риму мала великий вплив на політичне й релігійне мислення, літературу й мистецтво, на філософські, правові погляди всіх народів Європи і на весь сучасний світ. М.Бахтін підкреслював, що «...в кожній літературі минулого закладені величезні

можливості, які лишались нерозкритими, неусвідомленими і невикористаними протягом усього історичного життя даної культури. Античність сама не знала тієї античності, яку ми тепер знаємо... та дистанція в часі, яка перетворила греків у стародавніх греків, мала величезне значення: вона сповнена розкриття у античності все нових і нових смислових цінностей, про які греки дійсно не знали, хоча самі й створили їх» [1, 506].

Нове осмислення реальної дійсності, нові уявлення про творчість, творчі імпульси й процеси, про творців і споживачів культури свідчили про інтенсифікацію процесу розмежування культури. Таким був результат еволюції античної культури, колись єдиної й цілісної.

Відомо, що з часом антична міфологічна система перестала бути системою світоглядною. Втрачаючи свій зміст, вона позбавлялась права поставляти своїм споживачам те, що здавалось їм достатнім для досягнення навколишньої дійсності. Проте міфологія продовжувала жити у новій ролі – скарбниці сталих нормативних образів для всіх видів художньої творчості. Ця моделююча функція античної міфології як системи, що була колись змістом і формою античного світогляду, стала спадщиною інших культур, байдужих до внутрішнього змісту античної культури, до світу її людей, до духовної основи їх. У цьому, як вказує Н. Чистякова, полягав її істотний програш для себе, але незаперечний вигреш для всієї майбутньої європейської культури [14].

Із досліджень О. Лосева «Античная мифология в ее историческом развитии», «Очерки античного символизма и мифологии», «Дерзание Духа» впливають важливі загальнометодологічні висновки щодо розуміння типу античної культури. Ось визначення, яке пропонує вчений: «Тип античної культури є гранична узагальненість природно-людської тілесності в її нероздільності з її специфічно життєвим призначенням» [5, 220]. Античність сприймається філософом як ідеал культури, він показує її обмеженість, що визначається самою епохою її існування і, проте, підкреслює в ній як головну категорію краси, стверджуючи, що естетика й була філософією античності. О. Лосевим виділені й інші категорії, що характеризують тип античної культури і її світогляд. До них філософ відносить «віртуальний ейдологізм», бо «доцільно формоване, людськоматеріальне, речова індивідуальність являє собою в античності, на відміну від всяких інших, тих, які мають свій власний вигляд (ейдос) і активну здібність до різного роду узагальнень (або віртуальність)» [5, 233]. Учений підкреслює, що антична культура характеризується також почуттєво-матеріальним космологізмом, історизмом і вічним поверненням, бо рухливий античний космос не може вийти з себе, він лише вічно рухається в собі, а людина античності також не може вийти за межі свого космосу. На відміну від ірраціональної стихії міфологізму, античне світосприйняття на стадії рабовласництва характеризується інтелектуальністю і зародженням рефлексії. Особливістю античного буття й античної культури О. Лосев вважає діалектичний синтез соціального життя, з якого в філософії народжується діалектика як «вічний пошук синтезу протилежностей, без якого антична культура не була б ніякою цілісністю» [5, 234]. Тип культури античності характеризується, за О. Лосевим, також діалектичним поєднанням

героїзму й долі, бо антична людина завжди героїчна, вона діє незалежно від долі і в той же час в її уявленні мойри володарюють не лише над людьми, а й над богами. «Поєднання героїзму й фаталізму теж є результатом античної культури» [5, 237]. Тому антична філософія, перш за все неоплатонізм, так ґрунтовно досліджувала «діалектику міфу». Античне ставлення до природи визначається О. Лосєвим як почуттєво-матеріальний пантеїзм, він буде втрачений з приходом християнства у філософії і високій культурі, але буде збережений народним язичництвом і народним християнством і звідти піде у високу культуру ХІХ-ХХІ століть, у творчість видатних митців наступних культурно-історичних епох.

Мірою органічного засвоєння традицій античності кожна література завойовувала міцніші позиції у світовому літературному процесі. Академік О.І. Білецький слушно зауважує: «Важко показати серед літературної спадщини, залишеної нам старим світом, хоч одного визначного письменника, творчість якого не була б так чи так зв'язана з античною поезією. Одні користувалися її образами, розвиваючи і збагачуючи їх новим змістом, другі переймали в спадщину її форми, треті вчилися в античних письменників пошани до людини і людського розуму, уміння вивчати й художньо узагальнювати дійсність» [3, 13].

Будучи первинною і якоюсь мірою єдиною формою світосприйняття, міф закономірно стає тим ґрунтом, на якому розвинулось грецьке мистецтво, а потім і культура наступних епох. У результаті тривалого процесу взаємодії літератури й міфології формуються різні типи художнього узагальнення.

Можливість різноманітного відбиття й широкого тлумачення античності в інтересах сучасності об'єктивно закладена в міфологічному характері мислення, міфі, його символіці й міфологемах. Але ця можливість з різною мірою інтенсивності використовується на різних етапах, залежно від потреб мистецтва.

Найважливішим центром сприйняття й засвоєння античних традицій в Україні ХІІ-ХVІІІ ст. була Києво-Могилянська академія. Ця проблема поставлена й розроблена в працях багатьох літературознавців: І.Франка, М. Костомарова, М. Драгоманова, В. Антоновича, М. Грушевського, В.Перетца, О. Брюкнера, М. Возняка, О.Білецького, В. Кречотня, Д. Наливайка, І. Іваньо, В. Маслюка, А. Морозова, О. Мишанича, М. Яценка, Г. Сивоконя, В. Шевчука, М. Сулими, В. Нічик, Г. Нудьги та багатьох інших.

Об'єктом глибокого вивчення й дослідження в академії були класичні мови й література, філософія, риторика. Викладання велося латинською мовою, що вважалася протягом століть у Європі мовою вищих навчальних закладів.

Курси риторики, поезики, філософії визначних професорів академії Й. Кононовича-Горбицького, І. Галятовського, Л. Барановича, М. Котозварського, Ф. Прокоповича, Г. Кониського, С. Яворського засвідчують глибоке засвоєння ними античної філософії й літератури, античних теорій поетичного мистецтва й віршування. Автори риторик і поетик відводили одну з першочергових ролей античній спадщині, докладно зупинялися на викладенні вчень про роди, види і жанри літератури, наводили їх зразки, вільно

комбінували й узгоджували положення з праць авторів різних епох античності, зокрема Горація й Аристотеля.

І.Франко у своїй праці «Відгуки грецької й латинської літератур в українському письменстві» підкреслює, що єдність і безперервність української літературної традиції від найдавніших часів, особливо від інтелектуального відродження Русі під польським пануванням у XVI і XVII ст. до Котляревського і до Шашкевича – один з найцінніших здобутків останніх досліджень над історією інтелектуального розвитку Русі [12]. У цьому розвитку, вказує дослідник, елементи грецької освіти відігравали вирішальну роль. Грецька мова була в цей період лише посередником для відтворення інтелектуальних течій, діаметрально протилежних духові класичної Греції – іудаїзм, християнізм, маніхеїзм, буддизм, покритий християнським нашаруванням. У цій суміші різноманітних елементів були крихти грецької класичної літератури. На слов'янському ґрунті на зразок візантійського склалися нові молитви й заклинання, нові обряди й посвячення християнські, які за своєю суттю були продовженням старого поганства або пропагандою орієнтальних вірувань. В Острозі були здійснені переклади біблійних книг частково з грецької, а частково з латинської.

Безпосередньо з грецької мови були перекладені, частково з Болгарії, частково на Русі, твори св. Івана Золотоустого, Василя Великого, Іоанна Дамаскина, Єфрема Сірійця й ін. Більший вплив на широкі маси читачів і слухачів мали житія святих, побожні легенди – описи житія святих, впорядковані за календарем, які теж були перекладені з грецької, а пізніше з латинської мов.

Апокрифічна література йшла в Україну переважно з Болгарії, оригінальні грецькі або старослов'янські твори приходили церковнослов'янською мовою, але, незважаючи на це, здобували собі широку популярність, їх читали, переписували, переказували усно, згодом їхні мотиви увійшли до усної народної творчості.

Цікаво, що апокрифи, на відміну від святих книг, що перекладались з грецької мови слово в слово, не мали такого німбу святості, перекладали їх вільніше, перероблювали, комбінували, стилізували, можна сказати, що це було поєднання оригіналу й літературної творчості православних слов'ян.

Дуже важливе місце у розвитку давньої української літератури посідали збірки афоризмів, компіляції, зразки для яких запозичувались у Візантії («Ізмарагд», «Лімоніс», «Пчела», «Палея»).

Від давніх часів з грецької мови на старослов'янську перекладались також підручники канонічного права, які збагачувались правилами, що виникали на українському ґрунті. Крім творів, які служили для практичних потреб богослужіння або церковного життя, перекладались речі і світського характеру, історичні й белетристичні твори. Під кінець XVI ст. поживаються стосунки між Грецією й Україною, що була під польським пануванням. У Львові в 1591 році виходить перша на слов'янському ґрунті граматики грецької мови («Адельфотес»), Памво Беринда, учень львівської школи, у своєму словнику

слов'янські слова поясняє грецькими. Посилюється перекладацька діяльність з грецької мови.

У кінці першої половини XVII ст. в Україні починається панування латини. Це переклади латинських церковних гімнів, які використовувались як у польській, так і українській церкві (колядки, гімни на різні свята), а також у приватному житті гімни про смерть і вічність, що співалися під час похорон.

Антична традиція, як зазначають учені, була надто окультурена, щоб поступитись місцем іншій культурній лінії, і зберегла за собою міжцарство істини й неістини, їх сплав у слові, поступившись лише у справах власне віри. Таке культурне міфориторичне слово [1] й лишилось від античності, лишилось як система уявлень, система знання й творчості, що переробляла новий досвід у раніше наявні форми [8].

З ім'ям Г.С. Сковороди, учня й вихованця Києво-Могилянської академії, пов'язаний новий етап у засвоєнні античної культури в Україні. Античність для поета й філософа була визначальним фактором у його становленні. Він досконало знав латину, античну філософію й літературу. У працях про Г.С. Сковороду простежується своєрідність його філософсько-естетичних поглядів порівняно з поглядами Платона, Аристотеля, Сократа, Демокріта, Епікура. Антична спадщина відіграла особливо важливу роль у процесі розробки мислителем гуманістичної проблематики, а саме змісту людського буття й щастя, самопізнання, ідеалу людської особистості, що становили не лише стрижень ідейно-тематичної структури творів Г. Сковороди, а й суттєві моменти їх поетичної структури. Г. Сковорода, дотримуючись античної в своїй основі ідеї самопізнання, ідеалу самодостатньої особистості й земного щастя, утверджує на ґрунті української культури сутнісні елементи еллінської практичної філософії, протиставляючи їх ціннісним постулатам сучасного йому офіційного суспільства. Докладніше ця проблема порушена й розв'язана в працях Ю. Барабаша, Л. Ушкалова, Н. Шевчук та ін.

Риторичний тип мімесису, характерний для письменника, зумовив використання класичних образів, прийомів як поетичної матерії, так і певних парадигм. Продовжуючи традиції давньої української літератури в плані художньої форми, Г. Сковорода «повторює» в діалектично віддзеркаленому вигляді форми античної літератури. Адже античні реалії потрапляють у творчість письменника шляхом трансформації через історико-культурні епохи. Це давало змогу мислителю в художньо-філософському плані осмислити порівняно з попередниками нові ракурси людського буття, особистісного становлення людини.

Традиції давньоукраїнської, давньоруської літератури, Г. Сковороди у сприйнятті й переосмисленні античності були підтримані й продовжені І. Котляревським і його наступниками.

Сприйняття й трансформація античних традицій українськими письменниками-просвітителами і романтиками початку XIX ст., включаючи І. Котляревського, вивчалися спеціально або принагідно в дослідженнях І. Айзенштока, О. Білецького, П. Волинського, М. Дашкевича, І. Денисюка, Й. Дідика, М. Зерова, Є. Кирилюка, М. Коржа, Т. Комаринця,

С. Крижанівського, М. Марковського, О. Микитенка, М. Петрова, П. Приходька, С. Стрільціва, П. Филиповича, П. Хропка, Є. Шаблювського, А. Шамрая, В. Шубравського, М. Яценка та ін.

«Енеїда» І. Котляревського, побудована на стихії греко-римської міфології, увібравши національні й світові традиції сприйняття античності, стала зразком і „виявленням своєрідного імпліцитного „суперництва” поета з великим римським попередником [8], контамінації й переплетіння античного й національного.

Цікавою й переконливою щодо цього є думка О. Пахльовської: «Відбувається зустріч та інтерференція двох культурних світів, двох ментальностей. Однак Котляревський, точно обравши жанр-трагестію, – "комізує" ефект цієї зустрічі. ... В «Енеїді» саме український етнос, а не нація, вимірює себе етносом грецьким, і доходить свідомості своєї еквівалентної епічної потужності... в «Енеїді» Україна вперше розсміялась над собою, побачивши себе в дзеркалі чужої історії...» [10, 103].

Поруч з іншими письменниками ХІХ ст. заслуга поетів-романтиків полягає в становленні нової української літератури, в розширенні її тематики й проблематики, у збагаченні нових художніх напрямів, творенні нових жанрових різновидів і засобів образності, в інтегруванні в національне художнє мислення здобутків європейського літературного розвитку, зокрема античності. М. Костомаров у надзвичайно типовій для романтиків поезії запроваджує нові віршовані розміри, а саме «елегійний двовірш» проти переоцінки античної Еллади, яка у класицизмі відвертала увагу сучасників від власне народного життя:

Ти научала народи втікати від неволі до волі,
Ти зіпсувала найкращий неба восточного дар...
Пам'ять посмертна твоя засліпляла маною нам очі,
Ми, на тебе гляючи, не бачили самі себе [4, 110].

Показова у цьому плані й поезія «Давнина». Ці твори, як зауважує Д. Чижевський, «з чужими словами (Спарта, Ілот), з натяками на події, про які у вірші не говориться, типові для того характеру, який починала набирати українська література під пером харківських романтиків: це мала бути «повна література» для «повного народу» [13, 383].

Етапом у сприйнятті й розвитку національних і античних традицій в новій українській літературі стала творчість Т.Г.Шевченка. Ця проблема порушувалася в дослідженнях багатьох літературознавців (Д. Чижевський, Д. Білецький, М. Білик, Ю. Микитенко, П. Приходько, В. Яніш, М. Майстренко та ін.).

Античність як тип культури пронизує всю творчість Т.Г. Шевченка. Витвори Шевченка-художника безпосередньо на мотиви античного міфу й античної культури («Смерть Лукреції», «Аполлон Бельведерський», «Геракліт», «Смерть Віргінії», «Фавн, що танцює», «Маска Лаокоона» «Едіп, Антігона та Полінік», «Смерть Сократа» та ін.), широке використання в поетичній спадщині ремінісценцій з творів античних авторів (Гомер, Горацій, Овідій та ін.), використання й переосмислення героїв античної міфології як символів (Муза,

Прометей), звернення до античності як знакової системи, її архетипів («Едіпів комплекс»), типологічне сходження творів українського й античних письменників – усе це свідчить про високий новаторський ступінь засвоєння й трансформації античності в художньому світі основоположника нової української літератури порівняно з попередниками.

У 70-90-х роках ХІХ ст. продовжується в українській літературі інтерес до античної спадщини і перекладів її зразків. З'являються переклад «Іліади» й уривків з «Енеїди» С. Руданського, переклади Ф. Климковича, О. Шухевича, П. Ніщинського, І. Франка, Лесі Українки, В. Самійленка, рецензії на переклади І. Франка, М. Костомарова, В. Гнатюка та ін.

У зверненні до античної спадщини письменники переслідували практичну мету – зробити надбанням співвітчизників художні цінності кращих зразків античної літератури.

Античність, її історія, міфологія відіграли важливу роль у житті й творчості П. Куліша. Про інтерес до античної літератури, зокрема «Одіссеї» Гомера, свідчать спогади письменника «Майже півстоліття тому». У поемі «Україна», використовуючи «високий стиль» «Книг биття українського народу», письменник, користуючись фольклорними жанрами, зокрема народними думами, робить спробу створити великий український історичний епос, який він сам порівнює з «Іліадою» Гомера. Він широко використовує й переосмислює античні образи, деміфологізуючи їх у своїх віршах («До старої баби», «Титани», «Сестри Немезіди», «Одвідини», «До Кобзи та до Музи», «Няньчина пісня», «Гомер і Шекспір», «Муза» та ін.), пише на мотиви шостої й частково сьомої пісні «Одіссеї» Гомера романтичну ідилію «Орися». Як справедливо вказує Є. Нахлік, П. Куліш, зберігши багато в чому сюжетну канву вказаних пісень з твору Гомера (віщий сон дочки Феацького царя Навсікаї – прохання дати їй колісницю, щоб поїхати на річку випрати плаття, – зустріч красуні з Одиссеєм – візит Одиссея в палац Алкіноя), повністю змінив античні декорації на український колорит, переніс дію в національну старовину [9, 12]. Як і інші пласти культури, античність спрямовувала П. Куліша на об'єктивне осмислення історії й культури України в європейському контексті, з орієнтацією на загальнолюдські цінності.

Особливе місце в освоєнні античності, донесенні її до українського читача належить І. Франкові. Деяких аспектів цієї проблеми торкалися літературознавці Й. Баглай, М. Білик, Й. Дідик, І. Журавська, Й. Кобів, Г. Кузик, І. Лісовий, Ю. Мушак, Л. Скорина, А. Скоць, А. Содомора та ін.

Іван Франко виступив як талановитий перекладач поезії та драматургії стародавньої Греції й Риму, вдумливий дослідник. У перекладацькому доробку письменника – «Антигона», «Електра», «Едіп-цар», «Едіп у Колоні» Софокла, дві пісні з «Одіссеї» Гомера, гомерівські гімни, поезія Гесіода, фрагменти з комедій Арістофана «Хмари» й «Жаби», антологія античної поезії (понад 40 авторів), поезія Лукреція Кара й Вергілія Марона, Горація Флакка й Овідія Назона.

Дослідження І. Франка про відгуки грецької та латинської літератури в українському письменстві, Орфея, Солона, Алкея, Сапфо й Овідія Назона

заслужують на особливу увагу, вони написані на підставі детального вивчення творчості поетів, з урахуванням європейської критичної думки. У цих працях віддзеркалюється власне ставлення письменника до античних творів, їх авторів, дано часто нетрадиційну оцінку досліджуваному.

І. Франком були написані ґрунтовні передмови до перекладів творів В. Шекспіра «Юлій Цезар», «Коріолан» та «Антоній і Клеопатра» (Львів, 1900 - 1901).

Поетичні балади з історії Риму, створені І. Франком на схилі літ, виділили в античності все героїчне, що успадкували від неї Ренесанс і наступні епохи. Разом з підручником Лесі Українки з історії стародавнього Сходу, трактатом І. Нечуя-Левицького «Еллінський культурний тип» поетична історія Риму І. Франка стала частиною оригінальної науково-популярної трилогії з античної історії та культури.

Великий інтерес до античного світу засвідчили В. Гнатюк, О. Луцький, П. Ніщинський, М. Драгоманов. Їхні переклади античних творів, рецензії на переклади різних авторів, праці з грецької та римської історіографії – це теж етапний і значний внесок у розвиток інтернаціоналізації української культури й літератури зокрема.

В українській літературі другої половини ХІХ ст. традиція сприйняття античності залишалася живою, вона значною мірою стала тим ґрунтом, на якому виник новий підхід до античності в літературі на рубежі століть і в перші десятиліття ХХ ст., відкриваючи шлях для «ре міфологізації» й «неоміфологізму», модифікації міфологічних сюжетів і образної системи.

Як відомо, починаючи з 10-х років ХХ ст., «реміфологізація», «відродження» міфу стає бурхливим процесом, який охоплює різноманітні грані європейської культури. Основними ланками цього процесу є не власне апологетика міфу, а визнання міфу вічно живим началом, яке виконує практичну функцію і в сучасному суспільстві, виділенні в міфі його зв'язку з ритуалом та концепції вічного повторення і максимальне зближення чи навіть ототожнення міфу й ритуалу з ідеологією, психологією, а також з мистецтвом.

Інтерес до античності в українській літературі кінця ХІХ-початку ХХ ст. пояснюється об'єктивними закономірностями літературно-художнього процесу в контексті ідейно-філософських пошуків епохи.

Сприйняття, трансформація і збагачення мотивів національної й інонаціональної міфології мали для становлення нового типу художньої свідомості кінця ХІХ - початку ХХ століття велике значення. Визначилися різні шляхи сприйняття античності – переклади, використання античних образів як символів і «вічних» образів, переосмислення й трансформування античних міфів, творення на основі античних міфів і культури авторської неоміфології.

Звернення до античних сюжетів, мотивів, образів, взагалі до античної культури як явища загальнокультурної значущості, архетипового для європейської ментальності в цілому у літературі кінця ХІХ-початку ХХ століття вказує на екзистенційну співприродність закладеної в них символіки та відповідної історико-культурної ситуації.

Слід підкреслити, що, на відміну від попередньої вітчизняної та зарубіжної традиції, українські письменники цього періоду – Леся Українка, В. Самійленко, О. Кобилянська, Л. Старицька-Черняхівська, М. Коцюбинський, М. Яцків, поети-молодомузівці – сприймають її не як праєвропейську, а тому приречену на загибель разом із шпенглерівським «занепадом Європи», із загибеллю європейської цивілізації, а саме як одну з основ загальнолюдської культури, як безсмертну.

Відтворюючи античність як цілісний історико-культурний феномен, українські письменники цієї епохи усвідомлюють своєрідність культури на різних етапах її розвитку, специфіку грецької й римської античності, неоднозначність взаємовідносин античності й християнства, як неоднозначність і самого християнства. Митців цікавлять в основному три етапи в розвитку античності – епоха стародавньої Греції як епоха драматичного й трагічного нового типу культури («Іфігенія в Тавриді», «Орфееве чудо», «Сапфо» Лесі Українки і Л.Старицької-Черняхівської, «Ніобея» Лесі Українки й М.Левицького, «Ніоба» О.Кобилянської, «Герострат», «Гея» В.Самійленка; образи Прометея, Музи, Ікара та ін. у творчості Лесі Українки, М.Коцюбинського, М.Вороного, О.Олеся, письменників-молодомузівців П.Карманського, В.Пачовського, М.Яцківа, С.Твердохліба, М.Рудницького): епоха трагічної загибелі грецької культури під тиском римської цивілізації («Оргія» Лесі Українки, «Мара» Дніпрові Чайки), і трагедія самого Риму, який гине під впливом християнства, що зароджується («В катакомбах», «Руфін і Прісцилла», «Адвокат Мартіан» Лесі Українки), в яких відбувається зміна однієї картини світу, філософської парадигми іншою й помітний трагічний вплив цих історичних процесів на свідомість і душу людини.

Водночас наголошуємо, що творчість Лесі Українки найбільш масштабно акумулювала різні шляхи рецепції античності. Письменниця сама себе називала еллінкою, але завжди залишалася Українкою. Цей внутрішній еллінізм поетеси, справжнє єство її особистості, як письменника й людини, пощастило відтворити, як вказує Є. Маланюк, авторові проекту пам'ятника в Клівленді М. Черешньовському: «Над ледве проступаючим, скорше відгадуванім, аніж присутнім, тілом – ледь-ледь еллінізовані прості шати, ледь-ледь намічений старогрецький меандровий взір та звичайна собі нагортка на плечах – і вже не доба перелому ХІХ-ХХ століть, не сучасниця Коцюбинського й Олеся, не схорвана донька Олени Пчілки, а мешканка вершин і вічностей, повноправна громадянка Олімпу. А при тім, – Леся Українка, що інакшою і не може бути» [6, 76].

Так Михайло Черешньовський відкрив і розкрив суть Лесі Українки – олімпійки, Лесі Українки – «клясика в доглибнім, а не історично-літературнім значенні цього слова. Людська подоба, що була сосудом Духа» [6, 76]. Серед скульпторів «материкової» України цю ідею, думається, втілила Г. Кальченко.

Античний міф стає структуротворчим у поетичному космосі письменників рубежу століть [11]. Засвоюючи античну міфологію, українські письменники цього періоду не могли пройти повз те переосмислення античності, яке було запропоноване Р. Вагнером, Ф. Ніцше і Бахофеном, широко обговорювалось у

колі російських символістів. Саме в цій соціокультурній ситуації традиційна опозиція «природа-культура» змінюється нетрадиційною і, можливо, ще трагічнішою опозицією «культура-цивілізація» з активним прагненням діячів усіх сфер духовної культури захистити культуру від будь-яких негативних впливів. Розробляється концепція боротьби двох начал у культурі античній і на всіх наступних етапах розвитку культури – аполлонійства й діонісійства; основи культури вбачатимуть у діонісійстві, що втілює ідею свободи. У культурі й літературі нової й новітньої епох переглядається традиційне уявлення про античний символізм та інакше розуміється вся антична міфологія.

Авторська міфотворчість Лесі Українки, В. Самійленка, О. Кобилянської, Дніпрові Чайки та інших на основі інтерпретації й трансформації античного міфу, відтворення різних етапів розвитку античної культури, синтезу античної й національної міфології відбиває процес заглиблення почуття й художньої свідомості письменників у «чужий» світ, що підлягає освоєнню, у ній поєднуються міфопоетична основа й злободенність.

Міфологізація української літератури на рубежі ХІХ-ХХ століть шляхом використання античного й інших міфів – це певний етап розвитку художньої свідомості, котра актуалізується у творчості наступних поколінь письменників.

Такою бачиться перспектива подальшого вивчення шляхів сприйняття й функціонування античності в українській літературі.

1. *Аверинцев С.* Поэтика ранневизантийской литературы. – М., 1977. – С.221-236; Його ж. Риторика как подход к обобщению действительности / Поэтика древнегреческой литературы – М., 1981. 2. *Бахтин М.* Литературно-критические статьи. – М., 1979. 3. *Білецький О.І.* Античні літератури / Збір. праць: у 5 т. – Т.5 – К., 1966. 4. *Костомаров М.* Еллада / Твори: в 2 т. – Т.1 – К., 1990. 5. *Лосев А.Ф.* Дерзание духа. – М., 1989. – С.220-237. 6. *Маланюк Євген* Книга спостережень. До роковин Лесі Українки. – К., 1995. 7. *Микитенко О.* Антична спадщина і становлення нової української літератури. – К., 1991. 8. *Михайлов А.В.* Античность как идеал и культурная реальность XVIII-XIX вв. / Античность как тип культуры. – М., 1988. 9. *Нахлік Є.К.* Пантелеймон Куліш – К., 1989. 10. *Пахльовська О.* Україна: шлях до Європи... через Константинополь // Сучасність. – 1994. – №2. 11. *Турган О.Д.* Українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст. і античність (Шляхи сприйняття і засвоєння) . – К., 1995. – 175 с. 12. *Франко І.Я.* Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві / Збір. творів: у 50 т. – Т.30. – К., 1981. 13. *Чижевський Д.* Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994. 14. *Чистякова Н.А.* Исторические типы античной художественной культуры / Античность как тип культуры. – М., 1988. – С.105-112.

*Елеонора Шестакова,
д. филол. наук*

СОЦІАЛЬНОСТЬ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Стаття присвячена дослідженню літературознавчого змісту поняття «соціальності». Обґрунтовується актуальність літературознавчого осмислення сутності, ролі, місця, функцій соціальності, передусім у матерії літературного твору, а також у процесі словесно-